

Pavao Pavličić

Krležin imenjak

 NEOLIT

ARTIKULACIJE

KOPRIVNICA, 2024.

Pavao Pavličić: Krležin imenjak

Biblioteka Stilit

Urednik Zoran Maljković

© za hrvatsko izdanje Neolit i Artikulacije, 2024.

© Pavao Pavličić, 2024.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez pisanog dopuštenja nakladnika.

Otisnuto u ožujku 2024.

ISBN: 978-953-50909-1-5

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske

Knjiga je objavljena uz potporu Grada Zagreba

1

Nema ništa gore nego kad čovjek započinje posao za koji unaprijed zna da ga neće završiti, ili da njime neće biti zadovoljan. A pri tome, nema mogućnosti ni da posao izbjegne, niti da ga radi na neki drugi način. Zato će i sve ovo što ovdje pišem biti pokušaj da se objasni zašto ne mogu pisati kako sam naumio, niti napisati ono što sam htio.

Sad, kad sam to izjavio, mogu prijeći na drugo, možda još i važnije, pa reći ovako: kao i obično, o svemu je odlučio slučaj. Stvar je samo u tome što sam ja bio odviše mlad i neiskusn da bih prepoznao tu njegovu odluku, a i da bih shvatio kako upravo slučaj uvijek odlučuje. Bio sam tada u dobi kad se štošta u mome životu promijenilo, a ja sam vjerovao da na te promjene i sam utječem, dapače, da njima i upravljam, a to me je onda zaslijepilo i onemogućilo mi da vidim utjecaj slučaja i njegovu sudbonosnu važnost. Slučaj je donio i tu radnu akciju s koje smo se vraćali, i učinio da Niko ondje uhvati upalu pluća, a upriličio je i naš susret sa Želimirom Hernautom na internom odjelu vukovarske bolnice. Ali, kažem, ja sve to nisam uviđao, nego sam – kao što je valjda i normalno

u toj dobi – pridavao sebi preveliku važnost. Ipak, da ne bih to činio i sada – da ne bih precijenio svoju ulogu kao pripovjedača – krenut ću ispočetka.

Bio je, dakle, početak rujna 1964., vraćali smo se s radne akcije u Crnoj Gori, i Niki je već u vlaku bilo loše. Malo je tko na to obraćao pažnju, jer svi su bili zaokupljeni pjevanjem stalno iste pjesme, to jest *Oj drugovi, je l' vam žao, rastanak se primakao*. Oni se nisu obazirali na Niku, ali se on jest obazirao na njih, pa je dizao grozničavu glavu i pitao:

„Rastanak se *prima kao*? Kao što se prima?“

A meni se činilo glupavo da mu onakvome izbezu-mljenom išta objašnjavam. Izmjerali smo mu temperaturu i pokazalo se da je 41, i bilo je jasno da ćemo ga sa stanice morati odvesti ravno u bolnicu, ili možda čak i odnijeti, kao što se na kraju i dogodilo. A u bolnici su cijelu stvar ozbiljno shvatili, pa su nas potjerali iz ordinacije, a Niku plegli na ležaj za preglede. Tako onda o njemu nismo ništa znali sve do sutradan, kad sam ga posjetio u bolnici i kad sam prvi put susreo i gospodina (ili druga?) Želimira Hernauta.

Posjeti su u vukovarskoj bolnici tada bili srijedom i nedjeljom, ali ja sam već u utorak uspio ući u prostrano dvorište i uputiti se prema plućnom odjelu, jer je na porti radio jedan moj susjed, koji me je dobro poznao budući da sam za njega često kopao gliste za pecanje. Tako me je pustio da uđem i samo rekao neka se ne zadržavam dugo, a ja sam već znao da kod ulaza moram skrenuti lijevo, gdje je stajala zgrada što je gledala na malu Mirogojsku

ulicu. Bio je to plućni odjel, a ja sam znao da ondje većinu pacijenata čine takozvani *tuberani*, bolesnici od tuberkuloze, kojima se ne piše dobro. Tko se sjetio – i je li se uopće sjetio – da poveže tu zlokobnu zgradu i onu uličicu još zlokobnijega imena, ja ne znam, ali znam da sam onuda hodao kao kroz prašumu, kao da je ta tuberkuloza nekakav lav koji me svaki čas može zaskočiti. Ali, Niko mi je bio najbolji prijatelj, i znao sam da mi nema odustajanja, čak ni po cijenu da i sam dobijem kakvu bolest. Uzdavao sam se jedino da to što on ima nije tuberkuloza, nego obična upala pluća, koja, doduše, može biti i smrtonosna, ali sve to ipak djeluje manje strašno nego zloglasni TBC.

Hodao sam hodnikom oprezno, bojeći se da će naići kakva sestra i upitati me što tu tražim. Ali, nije bilo nikoga, bilo je oko pola dva popodne, možda i vrijeme odmora nakon ručka, i jedini moj problem bio je u tome što nisam znao u kojoj se sobi Niko nalazi; tako nisam mogao učiniti ništa drugo, nego da polako otvaram jedna po jedna vrata (a bilo ih je desetak) i da virim u sobe u potrazi za prijateljem. Osjećao sam kako mi srce lupa, ne samo zbog neizvjesnosti u kojoj sam se našao (kao da nešto kradem), nego i zbog toga što me je uhvatio onaj strah koji bih osjetio svaki put kad bih se našao nadomak mirisa raskužnih sredstava kojima je bolnica odisala, a još se odnekud čulo i nekakvo zveckanje koje je moglo biti i zvuk kirurških instrumenata.

Niku sam pronašao u posljednjoj sobi s lijeve strane, već sasvim blizu zapadnoga zida bolnice. Soba je bila velika, u njoj je možda bilo i deset kreveta, a bili su posla-

gani u dva reda, lijevo i desno od ulaznih vrata. Na njima su ležali ljudi koji su odreda bili blijedi i mršavi, po čemu sam zaključio da to moraju biti tuberani i da za Niku nije dobro što se ondje našao. Svi su ti ljudi većinom spavali. Nešto se micalo i događalo samo u krajnjem desnom kutu sobe: ondje je netko sjedio, a ne ležao (dapače, sjedila su dvojica), i tu sam ja prvi put ugledao Želimira Hernauta o kojemu zapravo – čitatelj je već i sam pogodio – ova knjiga najviše i govori.

Sjedio je on na Nikinu krevetu i držao u ruci čašu s vodom, dok se Niko nalazio u poluležećem položaju, a bio je toliko blijed i s takvim podočnjacima da sam ga jedva prepoznao. Dapače, učinilo mi se da ni on nije prepoznao mene, da možda nije ni zamijetio moj dolazak, jer gledao je i dalje u suprotni zid staklastim i nepomičnim pogledom. Po tome sam zaključio da možda nisam trebao dolaziti. Ispalo je nekako kao da sam došao samo zato da vidim taj prizor i da ugledam Želimira Hernauta koji se, očito, već bio zbližio s Nikom. Pa, kad je tako, hajde da onda opišem i njega.

Izgledao mi je vrlo star, kao što su mi tada – a bilo mi je osamnaest godina – svi odrasli ljudi izgledali vrlo stari. Bio je osim toga i ćelav: tjeme mu se laštilo u onoj ljetnoj vrućini, dok mu je oko glave bio vijenac kose koja je pak bila švapski uredno podšišana. Lice mu je bilo naborano, a izraz zabrinut, pa dok sam ga tako gledao gdje sjedi s čašom u ruci, on i Niko učinili su mi se kao djed i unuk.

Starac je, čini se, čuo vrata – ili je nekako osjetio moju prisutnost – pa me je pogledao, spustio kapke i blago zavr-

tio glavom. Shvatio je da sam došao kod Nike i poručivao mi je da ovaj nije spreman za razgovor. Potom se okrenuo prema mome prijatelju i stao ga pojiti vodom, polako i strpljivo. Mene je taj prizor uplašio i ja sam se okrenuo pa otišao, a te večeri dugo nisam mogao zaspati misleći na sve to. Da su stvari bile samo malo manje ozbiljne, ja bih Niki bio rekao kako ga je starac pojiо kao Kosovka djevojka ranjenog junaka, ali ovako ni to nisam mogao.

Ono što sam mogao bilo je da sutradan ponovo odem u bolnicu, i to sam i učinio. Ovaj put to je bilo legalno, jer bio je dan posjeta, a po bolnici su se motali rođaci bolesnika, raspitali se za put, ili s pacijentima sjedili na klupama na hodnicima i u vrtu, te slušali o njihovoj bolničkoj odiseji. Malo sam se zabrinuo kako ću razgovarati s Nikom, jer u sobi u kojoj ima toliko bolesnika, mora biti i mnogo posjetitelja, a osim toga, tko zna je li se Niko dovoljno pribrao.

Ali, onda se pokazalo da jest, a da ni situacija u sobi nije onako loša kako sam prije pomišljao. Samo jedan bolesnik imao je posjet, i to baš jedan od onih koji su izgledali manje loše od prosjeka; na njegovu krevetu sjedila je mlada žena i gladila ga po obrazu. A Niko je također izgledao mnogo bolje nego prethodnoga dana: sjedio je na krevetu, bistra izraza na licu, zvjerao oko sebe, čak su mu i podočnjaci donekle nestali, a kad me je ugledao kako ulazim, stao je mahati kao da mi se osobito obradovao. Bio je, međutim, sam: starca koji ga je jučer pojiо vodom nije bilo na vidiku. Zato sam i ja vrlo brzo skrenuo razgovor na njega.

Najprije sam, dakako, upitao Niku kakva mu je dijagnoza, i on mi je rekao kako se doista radi o upali pluća, ali kako dobro reagira na antibiotike, pa temperatura pomalo nestaje. Jedina je nevolja što mora ostati u bolnici najmanje dva tjedna, a to se njemu činilo kao strahovito dugo vrijeme. Ja pak nisam znao kako da ga utješim, pa sam zato usmjerio razgovor u drugom smjeru. Prije nego što i o tome izvijestim, moram još reći da su prozori bili širom otvoreni i da su se u krošnji lipa odmah tu, uz pločnik, čuli vrapci, pa je čovjek nekako već i po tome znao da se nalazi u Vukovaru i da je ljeto. A iz toga je slijedilo da se – kao i inače u Vukovaru i ljeti – ništa loše ne može dogoditi, pa da će tako onda sve biti u redu i s Nikinom bolešću.

„Jučer me nisi vidio, je li tako?“ upitao sam ga.

„A bio si?“

„Jesam. Neki čovjek upravo te pojiо vodom.“

„Imao je čašu, sad to znam“, rekao je Niko. „Ali, meni se činilo da pijem iz limenog lončića kakav smo nekad imali u osnovnoj školi.“

„Bio si u groznici“, rekao sam. „A tko je taj čovjek? Liječnik nije, bio je u pidžami. I gdje je sad?“

„Otišao je u dvorište“, reče Niko tada. „On boravi vani koliko god može. Odmah smo se sprijateljili. Ja ga zovem čika Fric.“

Osvrnuo sam se oko sebe po sobi, ali se nisam mogao snaći, pa sam zato upitao Niku:

„Je li i on u ovoj sobi? Koji je njegov krevet?“

Niko je pokazao prstom postelju malo dalje od svoje,

zapravo, treću od zida. Ja sam otišao onamo i posegnuo za bolesničkom listom koja je visjela kod nogu. Te su liste bile na limenim podlogama koje su se mogle ovjesiti o ogradu postelje, a na njima se redovito zapisivala terapija, a isto tako i kretanje temperature, koja se – koliko sam vidio – mjerila dva puta dnevno. Na mjestu gdje stoji ime pacijenta, pisalo je ŽELIMIR HERNAUT i godina rođenja, 1904.

„Ima tuberkulozu“, rekao je Niko, kao da se to podrazumijeva. „Tri kaverne.“

To je zvučalo strašno, ali, mene je zanimalo nešto drugo. Gledao sam ime i prezime, zapamtio sam godinu rođenja, a onda sam upitao:

„Zašto Fric? Je li to neki nadimak?“

„I da i ne“, zavrtio je glavom Niko. „Ispada da su ga tako zvali i u obitelji. Njegovi su ti srijemski Švabe, pa on zapravo i nije Želimir, nego je Wilfried, a sva imena koja imaju to *fried* skraćuju se na Fric. Tako i njega ovdje zovu *gospon Fric*, a ja mu kažem *čika Fric*.“

I baš u tome času, kao da je čuo kako ga zazivaju, pojavio se na vratima i nosilac toga imena. Sad sam imao priliku da ga bolje promotrim, jer je stajao, a nije bio pognut kao prethodnoga dana. Bio je prilično visok (otprilike kao ja, a ja sam se brojio među više u razredu), ali je bio donekle zguren, a poslije sam vidio i da su mu iskočile lopatice, te da strše ispod gornjega dijela pidžame. Pod rukom je držao dvije knjige, pa ih je sad spustio na noćni ormarić pokraj svoje postelje. Promotrio je na trenutak Niku i mene, a onda nam prišao, pa je meni pružio ruku.

„A ti si sigurno najbolji prijatelj?“ upitao je.

„Jesam.“

Tako je čika Fric sjeo na susjednu postelju i kao da se spremio s nama malo prodivaniti. Donekle sam se zabrinuo o čemu bismo mogli razgovarati, kad se jedva i poznajemo. Ali, on kao da je imao savjet za mene, pa je odmah i prešao na stvar. Upro mi je kažiprst u grudi, pa je rekao:

„Znaš šta, on će“, palcem je pokazao na Niku, „od tebe tražiti svakakve usluge, ja znam kako to ide, ali ne-moj ga slušati.“

„Što ću tražiti?“ pobunio se Niko.

„Pa, tražit ćeš što si i od mene tražio, hladne vode“, reče čika Fric sa smiješkom. „Tebi se sad pije hladna voda, ali moraš je piti oprezno. Može ti se razviti apicitis, pa gdje smo onda?“

Ja sam se malo lecnuo na tu stručnu riječ. Nisam se sjećao da bih je susreo igdje drugdje nego samo u Krležinim tekstovima, koje sam baš u to vrijeme gutao: on je o apicitisu govorio i kao o bolesti od koje sam boluje, i kao o bolesti od koje trpe njegovi junaci. A ja taj termin nisam nikad bio čuo od pravih doktora, pa sam tek iz rječnika stranih riječi razabrao da se radi o upali plućnih vršaka. Zašto je to toliko opasno – ili samo Krleža misli da jest, a s njim, evo, i čika Fric – to ja nisam znao. Ali, nadao sam se da ću s vremenom doznati, pa sam spremno skočio na noge kad me je čika Fric zamolio da donesem Niki vode, ali da se to obavi odmah, pod njegovom kontrolom, i bez ikakva prijateljskog muljanja.

Otišao sam u zahod, ondje pustio vodu na pipi i čekao da postane hladnija, a onda sam orošenu čašu odnio u sobu. I, tu sam doživio novo iznenađenje, jer čika Fric mi je tada rekao neka čašu stavim na njegov ormarić, dok se malo ne zgrije i ne postigne onu temperaturu za koju on misli da je primjerena Nikinu stanju. Nije mi ostalo drugo nego da ga poslušam, i dobro sam učinio što sam tako postupio.

Dobro sam učinio zato što mi je to otkrilo nove činjenice i dalo dodatni poticaj mojoj znatiželji, a donekle je tu znatiželju i utažilo. Kad sam, naime, spustio čašu na noćni ormarić, pogled mi je pao na one dvije knjige što ih je čika Fric bio donio sa sobom iz dvorišta. Na moju sreću, on i Niko upravo su se dali u nekakav razgovor i nisu obraćali pažnju na mene, pa sam tako sjeo na čika Fricov krevet i posegnuo za onim knjigama.

Obje je napisao Franz Kafka. Jedno je bio *Dvorac* (odnosno *Zamak*, kako se tada prevodilo), omašan nedovršeni roman, a drugo su bila *Pisma Mileni*, za koja ja do tada nisam ni znao da postoje, ali sam pretpostavio da se tu mora raditi o nekakvoj ljubavi, ili barem o nečemu što je važno za Kafkino djelo. Kafka nije bio moj omiljeni pisac, ali sam, dakako, osjećao prema njemu duboko poštovanje. I, zato sam otklopio korice najprije na jednoj, a onda i na drugoj knjizi. Na obje je, odmah ispod naslova, pisalo: *S njemačkoga preveo Želimir Hernaut.*

Ne znam kako da opišem i dočaram raspoloženje u kojem sam se tada našao. U prvi mah bila je to nevjerica, a potom udivljenje, ne znam nikakav drugi termin. Bilo

mi je kao da se sa mnom u sobi, samo dva kreveta dalje, našao Dobriša Cesarić, ili Bernard Vukas, ili Ivo Robić. Ja sam bio uvjeren da su ljudi koji istupaju u javnosti nekako posebni i da se na njima to odmah vidi, a sad sam postao svjestan da je sa čika Fricom drugačije. Zabuljio sam se u onaj vijenac kose oko njegove čele (jer bio mi je okrenut leđima) i nastojao razabrati po čemu je on izniman, te pogoditi kako treba da s njim razgovaram.

Jer, on je u sebi objedinjavao dvije stvari koje su mene tada impresionirale više od svega, pa sam im se divio gdje god da sam na njih naišao.

Jedno je bilo izvrsno poznavanje kakva stranog jezika (tada se tvrdilo da netko takav jezik govori *perfektno*), a čika Fric je očito posjedovao takvo znanje njemačkoga, čim je bio kadar prevoditi Kafku. Dobar prozni tekst prepun je nijansi, pa onaj tko ga prevodi mora biti u stanju da ih razumije i da ih u drugi jezik prenese. Čika Fric jest bio Švabo, ali vukovarski, pa je valjda govorio dijalektom. I, tko zna je li ikad boravio u Njemačkoj ili Austriji: vrhunsko znanje morao je steći učeći iz knjiga.

A onda, druga stvar koja me je tada bila kadra potresti, bila je činjenica da je čika Fric svoje radove tiskao. Tisak je, naime, meni tada izgledao kao neka potvrda vrijednosti teksta i ujedno kao potvrda njegove postojanosti: kao da se ono što je otisnuto u kamen kleše, štampani tekst stajao je za mene uz bok najvećih djela ljudskoga uma. A sjena te vječnosti neizbježno je padala i na autora toga teksta, i zato sam ja još pažljivije gledao Fricovu čelu.

Bio sam, naime, uvjeren da on doista jest autor: ako su mu dostupna nakladnička poduzeća, ako su mu dostupni njihovi urednici (a za jednu od knjiga na njegovu nahtkastlu pisalo je da joj je urednik Gustav Krklec), onda se čika Fric možda i ne bavi samo prijevodima, nego piše i nešto svoje. Možda prozu, možda poeziju, možda književnu historiografiju, a mi, Niko i ja, eto, nemamo pojma s kim smo se to sprijateljili i tko skupa s nama sjedi u sjenovitoj sobi u koju dopire cvrkut vrabaca. Nisam ja u tome času ni upitao sam sebe – jer čika Frica nisam mogao upitati – kako se to čovjek koji tako dobro stoji u Zagrebu (sigurno ga osobno poznaju u tim tamo nakladničkim kućama) našao u vukovarskoj bolnici, u ovoj prenatrpanoj sobi, gdje su mnogo veći izgledi da se dodatno razboli, nego da se izliječi. Zar mu nisu našli ništa bolje? Kažem, nisam se o tome pitao, jer bio sam balavac, i prva mi je misao bila kako sad, kad sam došao u dodir s tako važnim čovjekom, i ja postajem nekako važan, te da bih morao biti kadar da čika Fricu postavim i koje pametno pitanje.

I, nisam se sjetio ničega boljeg, nego da opet krenem od onih knjiga, samo što sam pitanje postavio nespretno, kao da pomalo sumnjam i u Frica i u sebe i u temu našega razgovora. Upitao sam:

„Ove ste knjige vi preveli?“

„Jesam“, rekao je Fric mirno. „Prilično davno. I sprema se sada novo izdanje, pa bih morao sve to skupa malo redigirati. A ima se što ispraviti, nije da nema...“

Ja sam se pitao kako se to redigiranje obavlja, ali nisam se imao kad time baviti, jer mi je pažnju odvuklo

Nikino blesavo lice. Njemu nije išlo u glavu kako sam to ja, čim sam se susreo s Fricom, otkrio da je ovaj književnik, dok njemu, Niki, to nikad ne bi palo na pamet, pa još i sad, kad smo od Frica dobili i izravno priznanje, jedva da može vjerovati kako, eto, čovjek koji piše knjige sjedi na njegovu bolesničkom krevetu i poji ga vodom, i još pri tome pazi da ta voda ne bude odviše hladna.

Ali, činilo se kako ni samom čika Fricu nije bio ugodan razgovor o njegovu književnom radu, pa je zato vrlo brzo promijenio temu, koliko god da je to meni – a donekle i Niki – bilo nemilo. Rekao je da njega – barem su mu tako obećali doktori – sutradan otpuštaju kući. Nisu oni, doduše, rekli baš tako, nego su rekli *na kućnu njegu*, ali budući da je on samac i ima samo domaćicu, jednu susjedu, onda nekakve posebne njege neće ni biti, nego gotovo da se računa kao da je zdrav.

„Pa, kako ćete onda...?“ pitao je Niko.

„Ne bih htio da krivo shvatite ovo što ću vam sad reći“, kazao je čika Fric. „Ja vas pozivam da me posjetite čim ti ozdraviš, ali ne zato da biste mi pružili tu kućnu njegu, nego zato što smo se sprijateljili. Ti si“, okrenuo se Niki, „dobar čovjek, a ti se“, okrenuo se meni, „zanimaj za književnost, pa tako imamo o čemu razgovarati. Nemojte ništa donositi, samo dođite, pa da vidimo kako će nam teći razgovor kad budem na svom terenu.“

A mene je – i kad sam otišao iz sobe, pa iz bolnice – mučilo pitanje kako je on to pogodio da se ja zanimam za književnost. Bio sam siguran da nisam ništa o tome lanuo, premda sam u to vrijeme pisao pjesme kao mah-

nit. Pa kako onda? Zar mi se nekako na licu vidi da čitam i da to što čitam ozbiljno shvaćam? Znači li to onda da su ljudi poput mene – i poput čika Frica – nekako obilježeni, pa im je prema tome i sudbina unaprijed određena?

Pitao sam se još i gdje je on stekao tu svoju tuberkulozu (a tuberkuloza je, zna se, bolest siromaštva), i koliko dugo je ima. Štošta sam se još pitao, samo sam jedno znao jasno i pouzdano: da ćemo se opet sresti, i da će taj naš susret biti važan.